

NEŠTO O SINTETIČKOM I ANALITIČKOM MODELIRANJU (HRVATSKE) KNJIŽEVNE PRI/POVIJESTI

(Bilješke uz *Hrvatski roman 1945–1990*)

Boris Škvorc

(Odsjek za hrvatski jezik i književnost, Filozofski fakultet – Split)

U ovom radu se čita knjiga Cvjetka Milanje *Hrvatski roman 1945–1990*. Naglasak je na modalitetima pripovijedanja književne povijesti koji se kod Milanje upisuju iz osviještene i osvješćivajuće teorijske perspektive. U tom smislu riječ je doista o knjizi koja, upravo kako se tvrdi u ovom tekstu, predstavlja “svojevrnsnu tipologiju” povijesti žanra. Ono što se u ovim “bilješkama” uz tu knjigu također nadaje kao novo jest ukazivanje na činjenicu da autor tipologije, uz to što uspostavlja modele “romaneskne prakse”, istovremeno otvara dva pitanja koja će se iz teorijske perspektive u žarištu teoretičara i re/konstruktora povijesti kao pri/povijesti naći tek početkom dvadeset i prvog stoljeća. Prvo je pitanje vezano uz odgovornost književnog povjesničara prema vlastitoj konstrukciji (svijeta djela, odnosno mogućih svjetova), a drugo se odnosi na prostor upisivanja onog što ostaje izvan tipološki osviještenog, odnosno upisanog u prostor “mogućih svjetova” književne pri/povijesti. Kako se “utvrđeni modeli” odnose prema prostorima otvaranja ovih pitanja, glavna je tema ovog rada.

Svaki povijesni prijelom, svako ustoličenje novog označitelja-gospodara, retroaktivno mijenjanje značenja sveukupne tradicije, iznova strukturira naciju prošlosti podastirući je novim, drugačijim iščitavanjima. [...] I što je uopće “putovanje u prošlost” ako ne ta retroaktivna razrada, elaboracija, samog označitelja? – svojevrnsna halucinatorna mizanscena činjenice da u polju označitelja, i isključivo u tom polju, možemo izmijeniti, možemo proizvesti prošlost? – Slavoj Žižek (2002: 84–85)

Sugeriram dakle da se povijest epistemološki najbolje može opisati kao oblik književnosti koji proizvodi koliko značenje toliko i vlastitu estetsku odnosno narativnu strukturu [...]. Također, bavit ću se poviješću kao narativom, ali mi istovremeno ne preostaje drugo nego opisivati povijesno upravo u toj narativnoj formi. – Alun Munslow (2006: 7)¹

[...] kao posebna književna vrsta sa specifičnim strukturnim modalitetima po kojima se razlikuje, npr. od lirike “manjkom” simbolike, metaforičnosti, netransparentnosti, retoričnosti, a što proizilazi iz njegova bitno drugačijeg modusa – naracije, roman je tako bliži, “prizemniji” sferi iz koje vuče velik dio svoga predmetnog i tematskog sloja, pa je u vezi s tim podložniji promjenama u skladu sa “zahtjevom” procesualnih promjena te sfere, negoli su to drugi žanrovi, koji su barem načelno više vezani uz “književne” razloge. – Cvjetko Milanja (1996)

1.

O NARACIJI, POVIJESTI I PRI/POVIJESTI

Kao što se moglo pretpostaviti na temelju citata ispisanih gore, ovdje u uvodu otvorit će se tri teme. To su pitanja povijesti kao pri/povijesti, zatim izravno otvaranje različitih aspekata problema ideološkog impostiranja povijesno-pripovjednog iskaznog subjekta u pri/povijesnom tekstu (koje se iz naratološki zadane, diskurzivne pozicije vidi jasnije negoli iz empirijski zasnovane i konstruktivističke “slike” o “prošlosti kao povijesti”) te pitanje razumijevanja romana kao narativnog oblika koji s pri/povijesnim žanrom dijeli ne samo morfološku srodnost (na razini “prerade” prošlosti kao “uokvirene” priče), već i neke elemente očitovanja autorske intencije i tipološke zadanosti u diskursu zadanih i povijesno upisanih jezičnih obrazaca.²

---

¹ Prijevodi na hrvatski iz navedene knjige su moji. Munslow je potpuno svjestan privremenosti (“contingency”) svog metodološkog pozicioniranja koje prevodi kao “objektivno” post/modernog teksta: “Kako mi pišemo povijest jednako je otvoreno načinu korištenja i iskorištavanja moći kao i u slučaju svih drugih narativa” (2006: 15). Osim toga: “Svi povijesni narativi subjekt su kompleksnog i suptilnog zahtjeva ideologije, a zauzvrat i oni sami afektiraju ideologiju.” Vezano uz pitanje postmodernog odmaka od tradicije “slobode pojedinca” (prosvjetiteljskog koncepta) i hegelovskog oslobađanja subjekta (ljudske svijesti koja se “može usavršiti” u transcendentalnoj filozofiji), Munslow je svjestan i privremenosti pozicije koju dekonstrukcija zauzima (okupira) u obliku središnjeg mjesta ideološke identifikacije: milenijsko ponovno razotkrivanje važnosti narativne forme i njezine ulaznice u sublimne sfere mogućih svjetova prošlosti, u punom je smislu riječi “[...] proizvod naših dana i, kao svi oblici povijesnog razumijevanja, s vremenom će izgubiti svoje mjesto”.

² Iz perspektive Milanjina teksta moglo bi se dakle reći da je sličnost ne samo na “evolutivnoj putanji” (odnosno povijesno-književnom prepletanju) žanra i njegova opisa, već i na razini “tipološko-modelativne matrice” (v. 1996: 16–17).

To su pitanja koja u svojoj osnovi upućuju na napetost između geneze i strukture. Derrida, u svojoj kritici Husserlove fenomenologije, opisuje tu “napetost” u polju sfere objektivnog značenja. Čini to stipuliranjem prijepora između geneze i strukture; otvorenosti i/ili zatvorenosti (2007: 166). Povijest je na razini esencijalnog (strukturnalnog?!) pristupa upisana kao “razvoj ideje” a statičnost zatvorene strukture prikazana je kao “struktura nižeg reda”, odnosno “ono zatvoreno” što se može opisati i uokviriti (dakle prikazati kao tipološku praksu simboličnog reduciranja). Problemi nastaju, upozorava Derrida, kad se otvorenost, “ostatak koji se ne može opisati”, upisuje u vrijeme. “Otvorenost strukture je [...] strukturalna, to jest esencijalna”, piše on dalje, i naglašava kako smo tom tvrdnjom pristali na razliku između niže strukture i moguće strukturalnosti “neke otvorenosti (koja) možda i jest neodredivo mjesto u kojem se ukorjenjuje filozofija” (164–165). Tako treba razlikovati “povijest kao priču” (narativni oblik, odnosno “povijest književnosti”) od povijesti kao “upisivanja otvorenosti strukture”, odnosno *sintetičku redukciju* od analitički zamišljenog i metodološki provedivog *sintetskog uvidalrašćlambe* . Misli li se pri tom na vezivanje mogućeg razrješenja kroz tipološku klasifikaciju *upisivanja* raspršenih označiteljskih praksi iznad imaginarnog (povijesno determiniranog i prividno jedinstvenog) “zajedničkog nazivnika”? Podsjetimo se, Lacan tu formulu upisuje kao S/s, a sugerira označitelj “preko” /iznad?/ označenog.³ Otuda i ovo riskantno vez(iv)anje Milanjina teksta iz naslova uz pitanje ideologije: ona se ne upisuje kroz intenciju pripovjedača (nacionalne) pri/povijesti o književnosti (kao kod Šicela ili Jelčića – dakle kroz “označeno”) već na razini “de/kodiranja otvorenosti” u tipologiju koja pokušava zatvoriti (strukturnalno) to “neodredivo mjesto” u procesu usustavljivanja “strukture otvorenosti”. Problemi se dopunski kompliciraju pozicijom čitanja, ali i očitovanjima analitičke svijesti (esencijalističke pozicije suočene s “prirodom žanra”). Ona je uvijek privremena, empirijska i “fenomenološki pozitivistička” (Derridina intervencija u Husserlovu fenomenologiju), odnosno zasićena prepoznavanjem “otvorenosti” iz gledišta opterećenog, *onog drugog* , određenog pozicijom u “esencijalnom modusu stvaranja i kretanja”, što iziskuje “da se o njoj/njima govori jezikom geneze”. I što je najvažnije, sve to “pod pretpostavkom da takav jezik postoji, ili da postoji samo jedan takav jezik” (166, 169–170).

³ U engleskom prijevodu Alana Sheridanana čitamo “over” (164) a u srpskom prijevodu *Spisa* (1983: 152) bilježi se “kroz”, što bitno drugačije određuje ulogu S u odnosu na s (označitelja u odnosu na označeno).

Upravo na toj razini pristupa “fenomenu”, u trenutku upisivanja “otvorenosti” u “strukturu”⁴, dolazi do mogućnosti eksplicitnog (narativnim taktikama iskazivanog) ukazivanja na ideološku zadanost svakog iskaza (v. Žižek, 2002. ili Lacan, 2001: 164). Ono što je pri tom zanimljivo jest da je takva intencija to jasnija, i “bliža” poziciji su-odnošenja žanrova, što je tekst više “predmetan i tematski”. To mislim u onom smislu u kojem je o “prirodi romanesknog iskaza” pisao Milanja (1996), a što je citirano ranije, i izravno se može nadovezati na priču o pisanju povijesti kao narativnom procesuiranju prošlosti. Naravno, nakon definiranja okvira istraživanja slijedi niz pitanja o razlikovanju analitičkog i sintetičkog metodološkog pristupa u pri/povijesnom tekstu koji pretendira na “opis sustava”, a potom i očitovanje o mogućnostima ideoloških impostacija i njihovim implikacijama za ovjerljivost (teorijskog) žanra u povijesnom kontekstu. Naime, pitanje sintetskog pregleda kao (književno)povijesnog uvida (priče) predstavlja prilično jasan oblik metodološke reprezentacije (redukcije). Analitički elementi stilistički su u takvom diskursu podređeni retorici koja “crta krupnim potezima” i u službi su sintetičke redukcije (priče kao pojedinačne prezentacije). Problem odnosa struke (ovjerljive i ovjeravajuće metode) i priče postaje složeniji u diskurzivnom okružju gdje sintetička redukcija proizvodi predmnijevane shematske obrasce (modele) koje analitički proces ima zadatak ispuniti (ovjeriti ulančavanjem označiteljskih praksi) na razini prezentacije. Naravno, do sintetske “slike” povijesti žanra ili sinkronog presjeka može se doći i obrnutim putem, iz pozicije analitičkog pristupa. No onda se otvara pitanje o pozicioniranju takvog metodološkog reduciranja u odnosu na povijest kao pri/povijesnu (narativnu) konstrukciju te na odnos gramatike (povijesnog) teksta i genološkog upisivanja “povijesti žanra” na razini dijakronijskog “razvoja” određenog oblika ili postupka (usp. Duff, 2000).⁵

Idući važan korak u analitičkom procesu metodološke ovjere predstavlja pokušaj odgovora na pitanje do koje je mjere ovako uokvireno “povijesno” zapravo doista dijelom znanosti o književnosti, a koliko je samostalan žanr, odnosno element povijesnog diskursa shvaćenog u formi/sadržaju posebne epistemologije? S jedne strane, u tako zadanom kontekstu, možemo u procesu traženja odgovora na to pitanje čitati što o određenom tekstu ili

⁴ Navodnici su ovdje uz opće termine upotrijebljeni zbog njihova korištenja/citiranja u smislu u kojemu ih u svojoj kritici Husserlove analize “Diltheyeva strukturalizma” koristi Derrida (2007).

⁵ Uz uvod priređivača, posebno v. poglavlja J. Derrida: *The Law of Genre* i Tzvetan Todorov: *The Origins of Genres*.

autoru pišu sintetički upisivane povijesti književnosti, a s druge možemo pokušati vidjeti kako se pozicionira teorijski impostirana studija kojoj je “povijesno” samo materijalom za usustavljanje (konstrukciju) unutar zadane (poststrukturalističke) episteme (genološkog pregleda, teorije žanrova). Pri tom se inzistira na “razvoju” vrste, iskazne prakse, retoričkih i stilističkih mogućnosti, a povijesni podaci (priče) postaju manje važni. Ili: “S” preuzima dominaciju nad “s” (v. Lacan, 2001).

U konačnici, na primjeru u ovakvom kontekstu čitane Milanjine analize (i sintetički simplificiranog prikaza jednog “stanja stvari” u određenom žanru, a što je rezultat svake tipološke redukcije), ukazat ćemo na njegov slučaj “dekonstrukcije” jednog hrvatskog modernističkog romana (R. Marinković: *Kiklop*), čemu je tamo posvećeno ključno poglavlje. Drugo interesantno otvoreno pitanje je ono koje se veže uz mogućnosti sintetičkog pregleda na razini teorijske eksplikacije (uspostave konstrukta sheme, odnosno “povijesti koja nije /samo/ priča”). To predstavlja polaznu točku u raspravi o tome što je to zapravo sintetičko (konstruirano) u njegovom nacrtu episteme hrvatske književne (romaneskne) pri/povijesti druge polovine dvadesetog stoljeća i kako se to Milanjino “konstruirano” i genološki upisano odnosi prema redukcijskim sintetičkim tekstovima (tradicionalno shvaćenim povijestima književnosti)? Vjerujem da nas ovakvo postavljanje problema može dovesti korak bliže rješenu otvorene dvojbe: jesu li sintetički tekstovi pri/povijesnog i genološkog tipa komplementarni (a onda i takvi da se međusobno dopunjuju) ili među njima vlada odnos prijepora koji je (zasada u struci) nepremostiv?

Tako je prva od ovdje otvorenih tema usko vezana uz pitanje povijesti kao samostalne epistemologije, odnosno uz moguće izoliranje/izdvajanje sintetičkih pregleda književnosti iz korpusa znanosti o književnosti i njihovo reduciranje na upisivanje u šire zamišljeni interdisciplinarni projekt povijesne episteme. Napetost je ovdje dvostruko upisana: s jedne strane povijesno književna sinteza proizvodi se u obliku pri/povijesti, a s druge se zadržava filološka komponenta koja “uznemirava” tijek naracije. Upravo zbog tog “upisivanja filološke rasprave u priču”, u razdoblju prevlasti strukturalističke paradigme povijest književnosti (p)ostala je ravnopravnim dijelom znanosti o književnosti. Sam problem povijesti književnosti se na razini propitivanja njegove epistemologije (pripadnosti disciplini književne znanosti i/ili povijesti) ponovo otvara jačanjem (postmoderne i poststrukturalne) svijesti o središnjem mjestu (rekonstrukcije) naracije u “proizvodnji” (svakog) povijesnog diskursa.

Riječ je o važnom “zaokretu”, a o tome piše Munslow (2006), od modernističkog (prosvjetiteljstvom uokvirenog) razumijevanja povijesti i povijesnog diskursa kao rekonstrukcije činjenica i konstrukcije povijesnog tijeka, prema proučavanju povijesti smještenom na razinu dekonstrukcijskog, postmodernog uvida u mehanizme koji oblikuju jedinstvenu sliku episteme. Ideju da je iskustvo, odnosno izravno suočavanje s “predmetom istraživanja”, objekt “povijesnog znanja” još je R. G. Collinwood nazvao “naivnim realizmom”. A upravo je na tom konceptu utemeljen stereotip povijesti kao empirijske discipline. Prema ovom je modelu sama povijest praksa utemeljena na objektivnoj rekonstrukciji činjenica, odnosno “prilaženju što je bliže moguće događajima kako su se oni stvarno dogodili u prošlosti” (2006: 8, 42). Temeljeći svoje spoznaje na iskustvu prošlosti, empirijski motivirani povjesničari odbijali su konstruktivističke ideje socijalnih teorija (marksističke, liberalne, biheviorističke), odnosno “velikih narativa”, kako ih je kasnije opisao Lyotard (1984), koji su “bili u mogućnosti sintetički objašnjavati povijesna kretanja na razini teorijske eksplikacije”. Slični procesi zbivali su se i u književnoj povijesti, odnosno povijestima književnih diskursa. I dan danas empirijska povijesna epistemološka paradigma pokušava rekonstruirati prošlost kao povijest na razini “ispisivanja činjenica”, često ignorirajući vlastitu žanrovsku upisanost unutar uokvirenosti “gramatikom narativnog”. Upravo je to kontekst u kojem Collingwood (1946/1994: 350–355) upozorava na naivnost ove metode. Riječ je o autorima koji “ignoriraju konstrukcijske paradigme” i ne povode se za konstruktima znanstveno-shematskih okvira koji bi jamčili određenu ovjerljivost, odnosno zajedničko mjesto moguće identifikacijske prakse. Bilo da je riječ o konstrukcijama marksističke škole ili o biheviorističkim, demografskim i/ili strukturalističko-antropološkim teorijama 1970-ih, konstrukcijski shemati dominirali su u zapadnoj praksi proučavanja (pričanja) povijesti sve do kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća, dok je lokalna povijesna paradigma i dalje ostajala empirijski upis(iv)ana, a time i “naivna”. Milanjina knjiga jedan je od primjera takve konstruktivističke prakse upisane usuprot pri/povijesti i njezinom tipu sintetičkog redukcionizma.

Sociološki i antropološki konstruktivizam (marksizam i strukturalizam) bili su, kako piše Munslow, ugrađeni u temelje nove kulturalne povijesti (New Cultural History). Ovaj tip uvida u povijesnu paradigmu nije crpio svoje metodološke postavke samo iz tako uokvirene disciplinske (antropološke) episteme nego i iz šire zamišljenog intelektualnog pokreta poststrukturalizma 1970-ih godina. Ideje koje dolaze iz poststrukturalističke škole u

prvom se redu suprotstavljaju empirijskom polazištu o mogućnosti nezavisnog znanja koje se usredotočuje na pojedinačni subjekthermene i pitanje čovjeka, humanistike, autora i/ili “dokaza”. Postmoderni uvjeti postavljaju problem tako da povijesne discipline gotovo u jednakoj mjeri propituju svoju vlastitu prirodu (i metodologiju) koliko i pitanje značenja povijesti i činjenica koje se u pretvaranju prošlosti u povijest interpretiraju. Tako i “novi empirizam” priznaje postmodernu pozicioniranje te usredotočuje pozornost na konstrukciju diskursa (Hesse, 2004), postajući tipom “iskustvenog studija” koji ne promovira “dano” ili “neprozirno” značenje kao neupitno. Umjesto toga iskustvena metoda pristaje na koncept falsifikacije koji zamjenjuje tradicionalni proces “otkrivanja” značenja. Povijest, pa time i povijest književnosti, postaje disciplinom koja umjesto spoznavanja “istine” sada “proizvodi” istinu. Ona taj aktivni položaj u hijerarhiji hegemonije društvenih odnosa stječe kroz interpretacijski narativni postupak, a ne kroz objektivno iskustvo ili društveno angažirano teoretiziranje. Zato se težište s interpretacije činjenica prebacuje na retoričke, metaforičke i ideološke strategije koje u hermeneutičkom postupku upotrebljavaju analitičari i sintetičari povijesnog diskursa. Metoda rekonstrukcije povlači se pred genološkim upisivanjem forme u projekt konstrukcije sadržaja koji je njome bio opisivan/pripovijedan. To se događa kako na razini morfologije (žanra, oblika kao nositelja značenjskih shemata) tako i na razini stilistike i retorike (oblika pričanja povijesti). Upravo je to tipološki okvir unutar kojeg je Hayden White (1987) smjestio svoj zaključak ukazavši na to da je povijest ustvari književni čin. Sama je *povijest* u svojoj retoričnosti jednako proizvedena koliko i otkrivena (Munslow, 2006: 11). Na toj razini “proizvodnje” povijesnog konstrukta dolazi i do suočavanja s ideološkim slojem (ovjerljivog, znanstvenog, odnosno humanistički osviještenog) iskaza. On se može iščitavati na razini otkrivanja autorske intencije na isti način na koji se intencija autora čita/dekodira u romanu, odnosno fikcijskom tekstu u tradicionalnom smislu te riječi. I dok se pozornost čitateljske intencije usredotočuje na tematski i predmetni sloj romana ili povijesnog narativnog iskaza, na razini “tipološko-modelativne matrice” (Milanja, 1996: 17) otvaraju se mogućnosti iščitavanja autorske intencije (i) u povijesno-znanstvenoj raspravi/tekstu/sintezi.

Središnji problem vezan uz uočavanje tog ideološki “zasićenog” iskaza pojavljuje se na razini različitih mogućnosti upisivanja u sintetički i analitički diskurs. Sama priroda tih dvaju procesa nalaže njihovo simultano ali različito odvijanje (juktapoziciju) i uvjetuje drugačije reperkusije u procesu konstrukcije znanstveno-književne epistemologije kao sintetički zamišljene

(inter)discipline. Tako se, s jedne strane, to “ideološki zasićeno” relativno lako može iščitati iz sintetičke, empirijski upisane natuknice u povijesti nacionalne književnosti. U tekstu pak koji na razini “evolutivne putanje” (književnopovijesnog) upisuje sloj modeliranja okvirnih postulata konstrukcije, taj se postupak u procesu analize pojedinih sastavnica tog totaliteta gdješto komplicira. Stoga jedan od ključnih problema ostaje vezan uz pitanje kako se u tekstu koji analitičkim postupkom pokušava predočiti okvire za sintetiziranje određene povijesno ovjerljive prakse čita intencija autora? Postoji li ona kao izravno upisana intencija teksta potaknuta eksplicitnom autorskom namjerom, kao u uvodu Milanjine knjige iz naslova? Tamo se Milanja, izvan “tijela teksta”, u predgovoru, izravno očituje prema društvenopolitičkoj stvarnosti u kojoj je tekst nastao (v. 1996: 7). Ili se pak i nju samu (kroz tendenciozna čitanja/konstrukcije) konstruira na razini upisivanja autorstva/narativnog postupka u analitičko-znanstveni tekst koji pretendira ispisati “tipologiju” (dakle žanrovski, stilistički i retorički konstrukt) prostorno i vremenski nadane episteme (književnog perioda upisanog u određeni žanr)? Osim dominantno žanrovskog (genološki uokvirenog), u našem je primjeru važno i formacijsko određenje, što dodatno komplicira odnos analitičkog postupka, sintetskog konstrukta i autorske intencije (utemeljene na odgovarajućoj, ovdje – kod Milanje – poststrukturalističkoj pa time i samosvjesnoj epistemološkoj polazišnoj točki).

2.

(I) IDEOLOŠKO POZICIONIRANJE: IZMEĐU ANALITIČKOG I SINTETIČKOG PRISTUPA TEORIJSKOM I POVIJESNOM U PROUČAVANJU KNJIŽEVNOSTI

Problem druge teme postavljam u obliku pitanja: kako naći zajednički nazivnik (označeno kao “s”) u mreži različitih metodoloških pristupa u procesu propitivanja fenomena povijesti književnosti? To je, vidjeli smo već, kompleksno pitanje i to tim više što su ti različiti pristupi često ne samo metodološko-konstrukcijski nego i hermeneutičko-ideološki suprotstavljeni. Osim toga, većina poststrukturalističkih teorija pitanje označitelja (“S”), kao mogućeg (tradicionalnog) “nazivnika” nekakvom zajedničkom označenom, potpuno dovodi u pitanje (v. Lacan, 2001) tako da “s” (označeno) postaje nazivnikom različito upisanim označiteljskim praksama, kao u gornjem “pitanju”. Problem vezan uz razlikovanje metodološkog pristupa kao para-

digme (povijesno i ideološki zadanih okvira proučavanja) dopunski komplicira svijesti o mehanizmima retroaktivnog konstruiranja prošlosti koja je uvijek prisutna u formi naknadno osvijestene, stereotipizirane povijesne tradicije i metodološki ovjerljivih, konkretnih postupaka analitičke i sintetičke prirode, dakle na određenoj tradiciji i određenoj epistemi/paradigmi utemeljenim načinima pristupa predmetu ispitivanja/proučavanja, odnosno “konstruiranja” pri/povijesti.

Činjenica je kako se radi o simboličkom poretku koji oblikuje svoju fikcijsku prirodu u obliku stipuliranja realnosti. Taj postupak, s jedne strane, ustoličuje analitički proces kao način oponašanja sintetičke prirode fikcije (tradicije) i to čini mehanizmima sličnim onima koji opstoje u prirodi narativnog žanra (romana) kao povijesne pojave (i na razini genološke analize – odnosno povijesti žanra; i na razini upisivanja u povijest pojedinačne pojavnosti – pri/povijesti, to jest priče). S druge pak strane ta svijest o “simboličnosti poretka” omogućuje elastičnost pristupa i slobodnije pozicioniranje u sistemu. Pozicija referenta povijesnog opravdava se ulogom konstruktora reprezentacije određene jezgre koja stoji “iza teksta”, odnosno iza sustava označavanja. Na taj se način može promatrati pozicija kazivača/autora kao kohezijskog čimbenika koji ne samo da proizvodi nego možda, na simboličkoj razini prezentacije (svijeta i teksta), i jest reprezentacija same kolektivne fantazme, odnosno “zajedničke priče”/fikcije, one koja oblikuje “priču o nama” kao zajednici/naciji/klasi/rodu. Uplivom ideologije, naime, u sintetički upisanu reprezentaciju ispunjava se ono mjesto nacionalnog/rodnog/klasnog imaginativnog koje služi oponašanju kolektivnih narativa kao neupitnih elementa gradbe zajedničkog ugovorenog stereotipa. Ovaj tek (izlizanom) upotrebom postaje “čvrstim mjestom” jezične, stilističke i retoričke identifikacije te se kao takav upisuje u “sintetičku redukciju” i propituje iz svake perspektive koja se odupire (privremenosti) logike (prosvjetiteljski shvaćenog) “zdravog razuma”.

Gledano iz druge, ne manje važne, analitičke perspektive, može se reći kako se time stvara kontradiktorna situacija: u samoj sintezi, kao modelativnoj matrici pričanja nacije (roda, klase), pojavljuje se čitav niz analitičkih postupaka koji metodološki utemeljeno upisuju struku (metodološko pozicioniranje, epistemologiju discipline i/ili fingiranje znanstvenosti) u priču. Tako se stvara dinamičan odnos između narativnih sekvenci i metajezičnog podrijetva ugovorenog jedinstva priče. On se očituje unutar samih pojedinačnih sekvenci, ali se također upisuje kao metavrijednost na razini metatekstualnog izričaja/hermeneutičkog potencijala teksta. To analitičko poniranje

u tkivo nacionalnog (rodnog, klasnog, i drugih) narativa zadobiva položaj središnjeg metodološkog oslonca dekonstrukcije fikcijskog sloja ideološki osviještenog narativa grupe (ili prema namjerno pojednostavljenom tumačenju Lacana kod Žižeka: “kolektivne fantazme”) iz pozicije traumatičnog iskustva razgradnje “savršena svijeta”. S jedne strane dakle analitički sloj podriva jedinstvo priče, ali se on istovremeno formira kroz didaktičku moć ukazivanja na one elemente koji oponašaju takav totalitet kao “najbolju moguću zamjenu” za “potisnutu moć” razgradnje (dakle stereotipiziranu i/ili stereotipizirajuću, reducirajuću i redukcijsku sintezu). Tako istovremeno možemo čitati oponašanje stereotipa o konsenzusu vezanom uz kolektivnu memoriju (ugovor grupe) i njezino razgrađivanje kroz individualne interpretacijske prakse, odnosno analitičke procese (dekonstrukciju “čvrstih mjesta” kao ironični odmak). Naravno, događa se i suprotno, baš kao u Milanjinoj knjizi. Upisujući se kao zbir analitičkih postupaka, sinteza određenog “vremensko-prostornog izričaja” (žanra i perioda) istovremeno postaje meta-narativom i simplificiranim ispričanim (intencijski reduciranim) što se na razini prikazivanja predstavlja kao predmnijevana shema (priča) u koju se analitički dijelovi imaju, odnosno imaju *moć*, uklopiti.

U svakom slučaju, ovdje je riječ o dva međusobno suprotstavljena mehanizma gdje napetost i jest u osnovi (filološki utemeljenog) interpretacijskog postupka čiji je Milanjina knjiga odličan primjer, ponajprije na razini jukstapozicije (ispričanih) svjetova. Prvi je mehanizam onaj koji prepoznaje, i kao datost uvažava, *lakanovski* shvaćenu interpretacijsku intenciju, odnosno pozicioniranje koje polazi od toga da se “zamjena za potisnuto” (ideološki obilježeno) rekonstruira iz budućnosti te da upravo ta retroaktivna konstrukcija proizvodi istinu uokvirenu određenom hegemonijskom praksom upisivanja. Upravo ona, kao konstrukt “naknadnog znanja” o predmetu, simptomima “daje njihovo simboličko mjesto i značenje”, dakle, uopće, smisao postojanja (usp. Žižek, 2002: 84). Drugi mehanizam u ovako zamišljenoj dekonstrukciji “čvrstog mjesta ideologije” jest onaj koji razgrađuje to simboličko značenje, ali na njegovo mjesto nije u stanju interpelirati, upisati drugo označeno koje je “pokriveno” (“omotano”) ulančanim označiteljima kao konstrukt čitan/rekonstruiran iz pozicije subjektivnog drugog. Umjesto toga, taj mehanizam razgradnje vrši stipulaciju samog poretka (stvari), odnosno (lišen svake druge mogućnosti izbora) referira na postupke kojima označiteljska praksa oponaša iluziju, i sam postajući mjestom na kojem se akumulira ideološki sloj “oslobađanja” odgovornosti od (mogućeg) razotkrivanja “skrivenog problemskog”, to jest stvarnog *stanja stvari*, onako

kako ga definira *kantovska* tradicija odnosa zadanog i subjektom reguliranog poretka. Za jedno od mogućih *lakanovskih* čitanja tih odnosa to mjesto predstavlja prostor traume, susretništa simptoma i “praznog mjesta” (/kolektivne/ psihoze), i utoliko i dalje ostaje, prema Žižeku, prosvjetiteljskim problemom, takvim koji, *iza* umrežavanja označiteljskih praksi u znak, ipak ima određen prostor za upisivanje subjekta kao skicu za “neurotično mjesto” koje zahtjeva razrješenje (u odnosu na taj subjekt). Ovo nije (metodološki) put kojim ide Milanja u svojoj sintezi i analitičkim eksplikacijama, premda težnja za re/konstrukcijom subjekta u tekstu i svijetu ostaje latentnom karakteristikom rukopisa.

Za Foucaulta pak upravo to mjesto uvodi u proces de-subjektivizacije svijeta, a time i “kraja povijesti, autora i čovjeka” (utemeljeno na Barthesu, 1976: 14). Na njegov tip “tumačenja odnosa” poziva se Munslow, ali, što je nama još važnije, neizravno, u svojem analitičkom postupku te u “proizvodnji” prijedloga unaprijed konstruirane sinteze, to čini i Milanja na mjestu gdje ukazuje na pomicanje naglaska “od plana čovjeka” prema planu “strukture kao protomodela” (1996: 14). Ali to nije kraj povijesti upisan na Fukoyamin način, odnosno u okrilju liberalnog globalizma i ispisivan pod patronatom međunarodnih/globalnih korporacija kao “vječito sada” koje se otvara u obliku “ostvarivanja najboljeg od svih mogućih sistema” (kao ideološki čvrsto mjesto oponašanja hegemonije/ideologije poretka – Barthesov *plaisir*, usp. Ott, 2004: 201). Taj se *kraj* zbiva u obliku ukazivanja na činjenicu da je subjekt (konačno) postao “oslobođen” odgovornosti za stvaranje svijeta i oblikovanje stvarnosti (i spreman na odgovornost u obliku zadovoljstva/akcije kontra-hegemonijskog, *subjektiviziranog* /subjectivised/ čitanja; Lacanov *jouissance*, isto: 202). Naravno, taj “kraj metapriča” treba čitati oprezno, kako upozorava i Milanja. Subjekt je, u ovako upisanom svijetu odnosa moći, zatvoren sistemom, zatočen u njemu i elementi koji strukturiraju to zatočenje (diskurs) su-odgovorni su za nemogućnost razrješenja traume. Utoliko Foucaultov anti-humanizam ima potenciju oslobađanja od traume odgovornosti (za “stvarnost” i njezine reperkusije) koje su proizvod odnosa u sistemu, a nisu posljedica volje (intencije) osviještenog pojedinca i njegova konstrukta pri/povijesti te pripadnih ideologija koje je prisiljen podr(a)žavati. Tako pitanje “discipline” i metode zapravo istovremeno predstavlja i konceptualno pitanje (kako na razini *discipline* kao čvrsto zadane metodologije, tako i na razini *discipliniranog* pristupa metodi). Naravno, ovako “oslobođeni” svijet akumulacije prostora simboličnog postaje slobodan od odgovornosti samo do one mjere u kojoj u samom interpre-

tacijskom postupku postoji svijest o okvirima unutar kojih subjekt sam metodološki funkcionira (na razini odgovornosti i upisivanja rekonstrukcije). Pitanje je dakle gdje i kako na razini konvencija živi ta paradigma “oslobađanja od (osobne) odgovornosti” i u kakvom je ona odnosu s hegemonijom poretka i kontra-hegemonijom destrukcije (svake) stabilnosti.

Ali: osim spekulativne razine problema, postoji i ona izvedbena, filološki utemeljena i često zavodljivo narativna a na koju sam već upozoravao na početku. Ispisana iz obilježenih perspektiva i zadanih, uokvirenih pozicioniranja, ta razina analitičkog procesa ipak ima vlastite zakonitosti i kontinuitet koji se može re/konstruirati i iz nacionalne (filološke) prakse, katkad usuprot raznim konceptualnim teorijskim okvirima koji su živjeli istovremeno i iz kojih je nacionalna filologija često dobivala koliko poticaje toliko i ograničavajuće okvire proučavanju. Ona također ima svoju hermeneutičku tradiciju, ali i vlastitu povijest metodološkog *osmišljavanja* (v. istoimeni zbornik povodom obljetnice M. Šicela). Svijest o tome, baš kao i o arbitrarnosti nekih pri/povijesnih koncepata, važan je element svake re/konstrukcije nacionalne pri/povijesti, na razini pojedinačnog uvida i na sintetičkoj razini kako shematizirane pripovijesti, odnosno pregleda, tako i teorijskog uvida, odnosno analitičkog postupka koji oponaša određeni sintetički (ideološki utemeljeni) pristup. Treba naglasiti i svijest o dijakronijski uvjetovanom pojednostavljivanju reprezentiranih odnosa moći kroz rekonstruirana razdoblja, prikaz(iv)anih iz različitih pragmatičnih perspektiva, što predstavlja važnu točku u procesu utvrđivanja razgraničavajućih elemenata i doprinosa dvaju različitih pristupa čitanju.

U zaključnom dijelu ovih bilježaka, odnosno sintetičkog i analitičkog impostiranja u odnosu na središnji problem rasprave (i neka buduća pomnija čitanja Milanjine “analitičke sinteze” romana), smatram važnim naglasiti kako se u svom polazištu teorijski uvid u pragmatiku sintetske rekonstrukcije (i redukcije) metodološki postavlja tako da najprije dekodira konstrukte ideoloških interpelacija u sustav (proizvedenu sintezu viđenu iz perspektive analitičkih dekonstrukcija shemata). To je čitanje usuprot onom koje je u svojoj osnovi imalo dekodiranje i ispisivanje gotovih konstrukata (shemata, stereotipa) dogovorenih konsenzusom, a kako je to uobičavala činiti modernistička tradicija. Drugo bitno polazišno pitanje je kako se takva teorijska eksplikacija odnosi prema povijesnom iskustvu. U tom kontekstu važno se uporište može naći u pomnom čitanju analitičkog diskursa koji ima namjeru proizvesti ili provesti sintetičku shemu (okvir), takvu što se ima čitati usuprot stereotipiziranoj simplifikaciji (rekonstrukciji povijesti). Ono pretendira na

pronalaženje čvrstih mjesta identifikacije ideoloških zasićenja kako čitalačke, tako i autorske perspektive. Njih se najbolje može vidjeti upravo u povijesno-književnom kontekstu koji pretendira na obuhvatnost, odnosno u sintetičkom pismu koje procesom naturalizacije korpusa u određenom hegemonijskom okružju proizvodi/stipulira kanon. Naravno, njegov konačni oblik utemeljen je (i) na analitičkom procesu, ali je također činjenica da, jednom sintetički uokviren čvrstim stereotipima (koji se lako prenose iz “naraštaja u naraštaj”), često postaje nepropusnim i zatvorenim. Toga je svjestan i Milanja kad u svoju “pri/povijest” o hrvatskom romanu uvodi odnos tipološke preglednosti, izbora iz korpusa i (političke/morfološko-ideološke) stipulacije kanona.

3.

PRI/POVIJEST, KANON I TIPOLOŠKA UOKVIRIVANJA PRIČANJA (ROMANA I POVIJESTI)

A upravo to mjesto utvrđivanja ne/propusnosti kanona je ono na kojem mislim da se treba vratiti temeljnim pitanjima (struke). Ono podrazumijeva *razlike* što se proizvode unutar sistema (akademije i školske nastave/kurikula) kao mogući elementi podrivanja prevladavajućeg/ih režima istine i njegove/njihove koherencije, dogovorâ i predmnijevanog pozicioniranja (struke i kulturalne paradigme općenito). Na tom se mjestu najprije postavlja pitanje vezano uz razrješavanje dilema oko vrijednosne pozicije povijesti književnosti u zamišljenom polju kompetencije znanosti o književnosti. Potom slijedi pitanje vezano uz ukazivanje na ideološku komponentu u uspostavljanju složenih odnosa povijesti književnosti prema teoriji (književnosti?) i (književnoj?) kritici, a iz toga slijedi pitanje o (dogovorenoj?/dogovorljivoj) književnoj vrijednosti kao kapitalu za podrivanje unaprijed zadane razlike/scheme zatvorenog sistema (u otvorenom polju izmjena hegemonija).

U toj hijerarhiji odnosa zapravo se suočavamo s (ironičnom) putanjom koja se na razini površinskog razumijevanja (tekstova) jukstapozicionira s linijom kretanja od pitanja metode do pitanja ideologijske impostacije, odnosno od kompetencije/poetike (struke) do nametanja stereotipiziranja/politike vrijednosti odnosa (hegemonije). Baš to je mjesto gdje se uvijek ispočetka postavlja “početničko” pitanje, ono o odnosu sugerirane književne vrijednosti i (pr/opisane) vrijedne književnosti (kao zadanog/zadavajućeg *sistema*). Ovo predstavlja i pitanje razlike u gledanju. Tako govorimo o

književnom djelu kao tekstu koji upisujemo u povijest (analitičkom interpretacijom) i o djelu koje je u povijest upisano (hegemonijskim pritiskom sintetičkog pregleda) te ga samo trebamo/moramo ovjeriti u sistemu (dogovorenoj dijakroniji). Književna vrijednost jest zasićena traumom realnog (praznog mjesta) koje se producira kao “sigurnost” stereotipizirane “slike svijeta”, ali i ideološki, kroz pojedinačna čitanja “svjesnog sebstva”, odnosno vlastite subjektivne impostacije (u diskurzivno zadanoj hegemonijskoj praksi i kontingenciji pridruženih jezika). Kod drugog termina, onog koji se odnosi na šire shvaćenu/prihvaćenu vrijednu književnost (kanon), ideologija nametnuta kroz prevladavajući režim istine igra središnju ulogu, kako u procesu identifikacije tako i u procesu usustavljanja (upisivanja u hijerarhiju). Riječ je o postupku kod kojeg određena hegemonija u uspostavljenom odnosu moći (kulture, kurikula i/ili političkih “odnosa snaga” u “polju kulture”) već dovršava prije započeti (zadani?) proces: ona je (u dijakronijskom nizu) usustavila *vrijedno* književno djelo u kanon i dekonstrukcija takvog ustoličenja zahtijeva kompleksan proces koji je teško izvediv u obliku kontra-hegemonije (rekonstruiranja književne vrijednosti i postizanja zadovoljstva /čitanja/).

Takav proces može se shvaćati kao proizvod (kontinuiteta) ekonomije ideoloških silnica (postmarksistički i/ili postmoderno) ili kao “vrijednost po sebi”, definirana iz pozicije postmoderne implementacije subjekta i interpelacije transcendentnog, prosvjetiteljskog miljea u okvir postmodernosti (kao suvremenosti, a ne episteme). U tom dvostruko obilježenom odnosu pojavljuje se međutim i reducirana, analitička komponenta interpretacije koja inzistira na sustavu kao zatvorenom sistemu i na analizi (pa i iz nje izvedenoj, ne obavezno i predmnijevanoj sintezi) kao izvanjski zadanom ograničenju prostorno upisanom unutar svijeta djela, odnosno izdvojenog *sistema*, samo *neizravno* odnosnog prema drugim sistemima (Luhmann). No redukcija “totaliteta problema”, onako kako ga povijest hermeneutičkog i historicističkog pristupa vide, uvijek je prisutna i ona ne samo da ograničava metodološki pristup, već reducira usredotočenost na ideologiju samo u okvir namjere teksta (autora i čitatelja). Otuda se i kod Milanje jasno vidi ta napetost: između (zamišljenih – rekonstruiranih) modela književne prakse i realizacije tipologije u konkretnom sistemu, to jest hegemonijskom uokviru pojedinačne dijakronije; politički i poetički upisivane u obliku “prakse” ispisivanja (nasljeđa hermeneutike) i tipologizacije apstraktnih modela (predmnijevanih nacrtanih praksi koje *zahtijeva* sistem/hegemonija poretka).

U takvom slučaju *korištenja* tekstova riječ je dakle o pragmatičnom pitanju smještenom “na granici”, u prostoru *između* filološke analize i sintetskog ispisivanja pri/povijesti što ju u “nacionalnu vrijednost” upisuju oni koji su iz pozicije “režima istine” dobili povlašteni položaj “vlasnika paradigme”, odnosno procjenjivača vrijedne književnosti (kulturnog dobra). Ta je “ideja književne povijesti” često u tradiciji “velikih sinteza” ispisivana/prepisivana kao narativni tijek kontinuiteta, pitanje razvoja, kao rezultat dogovorenih konstanti (odnosa moći u diskursu), većinom uz predmnijevanje postojanja konsenzusa koji (zapravo) nikad nije postignut u praktičnom smislu te riječi, odnosno kao dogovor o određenoj neupitnoj dijakroniji/poretku prema kojem se upisivanje iz korpusa i njegovo tipološko usustavljanje imaju ogledati izvan samog odnosa povlaštenih i subalternih pozicija. Čak i na razini (nacionalne) solidarnosti tako zamišljeni konsenzus ispisivan je iz povlaštene pozicije “vlasnika istine” (verifikacije kanonom). Ono što je proizvedeno kao “vrijednost” zapravo predstavlja postupak konsolidacije pri/povijesnog i dogovoreno je, kao i drugdje, ili iz pozicije “razvoja nacije”, ili na temelju “procesa oblikovanja kulturalne nacionalne paradigme”. Naravno, sve se to zbiva pod jakim utjecajem politike i ideologije te uz kasniju ovjeru metodološkog analitičkog procesa (koji često vrši reevalvaciju, ali obično ne uspijeva u tom procesu značajnije promijeniti “odnos snaga” u kanonu). U tom su smislu takve “naknadne” sinteze, kao Milanjina (Flakerova ili Žmegačeva), ostajale na marginama zanimanja pragmatike korištenja tekstom, a priručnici koji su se koristili u čitanju kurikula (kanona) bili su oni koji su povijest (književnosti) crtali “krupnim potezima”, kao pri/povijest koja se pisala/čitala u kontinuitetu, kao “cjelovita i jasno ispričana priča”. Takva simplifikacija, uostalom, primjerena je hegemoniji koja određuje “pravila igre” usvajanja/stereotipiziranja kanona. Uostalom, književnost se kao kanon/nacionalna “vrijednost” čita/razumijeva/usvaja /?/ uglavnom samo u srednjoškolskoj dobi, između 15. i 18. godine?! Kasnije joj se, osim strukovnjaka, rijetki vraćaju u kontekstu “reevaluacije”.

No osim takvog pri/povijesnog impostiranja paralelno opstoji i ovo drugo nastojanje, manje pri/povijesno, a više metajezično usmjereno. Ono je uglavnom vezano uz analitičku praksu i postupak hermeneutičke analize. U tako zadanom okviru o identifikaciji (nacije) kroz književnost kao “nacionalnu vrijednost” proizvedenu ponovljivom praksom (tekstom?), to nastojanje čita formalne elemente (prema Milanji “tipološko-modelativnu maticu”) kao dominantne, a sadržaj (pri/povijest ispričana tim razvojem forme;

odnosno prema Milanji “evolutivna putanja”) u drugom je planu (znači “*S over /iznad/ s*”). Riječ je o nastojanjima koja se koncentriraju na generički upis(iv)ani “razvoj” žanra, vrste ili književne paradigme općenito (kao perioda, duha vremena, razdoblja ili stilsko-društvenih formacija). Ono što je važno jest da i jedan i drugi oblik naturaliziranja “ideje umjetnosti” i njezine “realizacije” uvijek u teorijskoj refleksiji postavljaju pitanje o epistemi, odnosno paradigmi unutar koje se povijest književnosti čita i odnosima tog čitanja prema vlastitom teorijskom i ideološkom okviru (diskursu). Koliko je ta identifikacija u vremenu ideološki obilježena te različito zadržana u sintetičkim pregledima i analitičkim tipološkim praksama, može se vidjeti tek proučavanjem konkretnih projekata. Ono što vrijedi i za jedan i za drugi pristup jest činjenica da problem identiteta u tekstu (p)ostaje njegovom važnom komponentom i to ne samo na razini iskazivanja prikazanog svijeta, već i u kontekstu (analitičke) problematike povijesno-književne klasifikacije.

Uz pitanje mjesta u sistemu (znanosti o književnosti), drugo ključno pitanje vezano uz teorijski pristup povijesti književnosti nadaje se na razini metodologije, odnosno načina na koji se problemu odnosa povijesti i književnosti prilazi iz različitih istraživačkih perspektiva. To se uglavnom odnosi na ovdje već spomenuto tretiranje sintetskog pristupa kao posljedice analitičkih postupaka, odnosno kao implementacije predmnijevane sinteze i/ili kao sinteze pri/povijesnih shemata (narrativnih stereotipiziranih sekvenci). Riječ je o složenom prepletanju najmanje dvaju pripovjednih modela (is)kazivanja povijesti književnosti, što je posebno uočljivo na razini pri/kazivačke prakse. I jedan i drugi postupak u svojoj “evolutivnoj putanji” imaju upisan stereotip identitetske dovršenosti. Pitanje identifikacije je dakle s jedne strane vezano uz sinkrono shvaćeni problem ideologije opisan gore, a s druge se naslanja na dijakroniju tvorbi identiteta i proizvodnju diskursa koji su nam kao tragovi tog identitetskog obrasca ostali u obliku tekstova. Iz tog pitanja povijesnog imenovanja (stanja stvari) kao identifikacije (Biti, 2000: 83; usp. i Foucault, 1966/2002) slijedi otvaranje problemskih područja vezanih uz problematiku književnih razdoblja (Dilthey), odnosno stilskih formacija (v. Flaker, 1986) pa onda i diskurzivnih epistemi (Foucault, 2002), a, utemeljeno na razlici između ovih pojmova, tu je i pitanje obuhvatnosti prostora “književnog polja” (Bourdieu, 1984) te time, u konačnici, tipoloških obrazaca kojima se proizvode napetosti u odnosima između korpusa i kanona. Taj odnos između književnog opisa (proizvodnja književne svijesti), kao rada na oblikovanju polja, i književnih aktivnosti, kao podrivača stabil-

nosti sistema, važan je za uspostavu hijerarhije i za pregovore između pozicije moći i margine u sustavu (korpusu) i njegovom verificiranom (pr)opisu (kanonu).

Upravo na tom mjestu otvaranja zijeva, ostvarenog prijepora kao nepomirljive drugosti (razlike), otvaraju se dva središnja problema koja se tiču odnosa analitičkog i sintetičkog pristupa, onako kako ih se može sagledati iz perspektive čitanja Milanjine knjige i kako su najavljeni gore. Najprije, tu je naturalizirani problem odnosa sintetičkog i analitičkog modeliranja književne pri/povijesti koji proizlazi iz prirode pristupa utemeljenog na premrežavaju čitavog polja (odnosa korpusa i kanona, pa onda i “znanja o svijetu djela”). Tako upisivana sinteza hini utemeljenost na analitičkom (filološkom) detalju, pokušavajući istovremeno biti hermeneutičko-historicistička interpretacija ideje teksta i analitičko-generička analiza vrijednosti reprezentacije te ideje. Funkcionalno pak, problem se usložnjava priznavanjem prirode oblika u kojem se povijest književnosti pojavljuje i njezine pripovjedne (pri/povijesne) gramatike. Narativna forma ukazuje na sintetički, pripovjedni, obuhvatni karakter pri/povijesti te njegovo udaljavanje od učvršćivanja/upisivanja u trojni sustav znanosti o književnosti. Istovremeno, tako zamišljena, ta pri/povijest postaje ne samo opisom dijakronije, sustava u povijesnim mijenama, već bitno utječe na oblikovanje tradicije proučavanja nacionalnog korpusa i njegovog metodološkog (pre)grupiranja. U procesu aproprijacije korpusa problemi postaju kompleksniji, a tradicija njegova proučavanja pretvara se (naturalizira) u kontinuirano oponašanje nacionalnih stereotipa koji tu tradiciju tvore, istovremeno je svojim konsolidiranjem u “sistem vrijednosti” podrivajući. U tako opisanim “odnosima pojedinih režima istine” prema “kontinuitetu nacionalne književnosti” (kanona) otvara se i problem književne povijesti kao (re)konstrukcije. To je problem odnosa kanona i uokvirujuće hegemonije, odnosno opisivanja i analize “odnosa snaga moći” uspostavljenih u određenom sintetički (krupnim potezima ocrtanom) zamišljenom prostoru (hrvatskom, srednjoeuropskom, balkanskom i, prije svega, “zapadnom”).

Tako kroz tradiciju pisanja sintetičkih povijesti književnosti možemo pratiti oponašanje jednog tipa kanoniziranja i upisivanje ideologijski “jakih” iskaza *iza* sloja fabulariziranja nacionalne pri/povijesti. Pri tom se ponovljivost stereotipizacijske prakse ne odvija neophodno na razini sintetičkih postavki (na primjer o važnosti Matoševe pozicije kao “presjecišta” nacionalnog i europskog, što /p/ostaje konstantan element fabuliranja od Marakovića do Jelčića i S. P. Novaka), već dolazi i do proklizavanja impostacije autora

na razinu odnosa ideologije i retorike, odnosno do upisivanja međašnih/rubnih stereotipa nacionalne identifikacije, kao što su na primjer vernekularni odnosi prema “Zapadu”, prema “Balkanu” ili “kolonijalnom statusu” nacije. Oni katkada dolaze u samo središte ideološkog pozicioniranja tekstova. To se međutim ne događa samo u sintezama u kojima je fabularno upisano ispred (*ispod*, kao “s”) metodološki izvedenog i generički ovjerljivog, već i u radovima koji inzistiraju na analitičko-metodološkom kao polaznom mjestu identifikacije (teksta i svijeta). To znači da i u teorijski utemeljenim radovima, koji se upisuju u područje književnopovijesnog, također dolazi do površinskih nametanja ovih “jakih” stereotipa i to na predmnijevanoj sintetičkoj razini. Tako, na primjer, upravo Milanja u knjizi na koju se ovdje referiramo inzistira na uklapanju svoje sintetizirane paradigme u “zapadni književni krug” što se zadaje predmnijevanim stereotipom, odnosno ideološkim polazištem “čvrste identifikacije” inače više karakterističnim za književne povijesti negoli za teorijske tekstove s “upisanim” (zadanim) metodološkim obrascem. To predstavlja ideološki “jako” autorsko očitovanje koje se pojavljuje već u samom uvodu, dakle prije analitičke razrade postavki, ali retorički ostaje upisano kao impostacija cijelog teksta.⁶ Slično postupi i Flaker u svojim *Stilskim formacijama* kad određuje dinamiku tijeka izmjene formacija. Žmegač se također u svojoj *Povijesnoj poetici romana* vrijednosno pozicionira u odnosu prema zapadnoj matrici isto tako pokušavajući upisati nacionalni model u izvanjski zadani/zadavajući obrazac. Upravo takvi oblici sinteze dominiraju u hrvatskoj teorijskoj literaturi koja čita korpus/kanon i tipološki ga usustavljuje iz pozicije *zadovoljstva* (*plaisir*) u sustavu. U tom smislu Milanjina knjiga o romanu predstavlja posebno dobar primjer takve prakse što se prije svega odnosi na dio koji problematizira dezintegraciju romana analizirajući “posljednji veliki” hrvatski modernistički roman (*Kiklop*).

Polazeći od “zapadnog književnog kanona” na razini modaliteta romaneskne prakse, Milanja će u hrvatsko književno polje upisati/izvršiti aproprijaciju triju dominirajućih modela književnosti uopće. To su prosvjetiteljski, artistski (esteticistički) i semiotički model. Time unaprijed uokviruje nacionalnu paradigmu zapadnoeuropskim obzorjem očekivanja. Primjeri koje će dati neće neophodno biti iz romana (npr. Matoš, kao prvi

---

⁶ “[...] One će (misli na književnopovijesne i tipološke stratifikacije, op. B. Š.) nastojati pokazati da hrvatska književnost pripada zapadnoeuropskom kulturno-književnom krugu (1996: 11)”.

autor artistskog modela), ali će odnos između lokalne i globalne („zapadne”) klasifikacije biti čvršće zadan. Modeli romaneskne prakse koja će se proizvoditi u književnopovijesnom kontinuitetu, a onda i u prostoru “dezintegracije” lokalnog vernekularnog modela, također će se ostvariti na dvije (u zapadnoj praksi verificirane) modalne vertikale: mimetičkoj i alegorijskoj. No prije nego što dođe do konkretnih realizacija teorijske analize u hrvatskoj (pro-zapadno sintetički modeliranoj) tipološkoj križaljci (kroz modele od-maka, odnosno socrealističkog modela, i prisvajanja: društvenog, egzisten-cijalističkog, strukturalističkog, žanrovskog, novopovijesnog, autobiograf-skog i teorijskog romana), Milanja na modelu jednog romana uvodi čitatelja u praksu dezintegracije “tradicionalnog” ili “modernističkog” romana. Ona se u ovom slučaju ostvaruje kao “krajnja granica modernističke paradigme”, a ne kao nagovještaj postmodernizma (što je isti autor /Marinković/ ostvario svojim idućim romanom, *Zajednička kupka*, a na što Milanja među prvima ukazuje). Na taj način analitički postupak dekonstrukcije modela istovremeno upućuje na predmnijevanu sintezu, odnosno ukazuje na ono “što će biti dalje” iz osviještene perspektive budućnosti (o kojoj na početku imamo citat iz Žižekove knjige). Posebno poglavlje posvećeno Marinkovićevu *Kiklopu* daje dakle naslutiti modalitete analitičkog postupka koje “tipičnim primjerima” zapravo ukazuju na “prazna mjesta” kanonske verifikacije. Ova se knjiga u tom smislu (s pravom) analizira kao jedna od ključnih za hrvatski roman nakon Drugog svjetskog rata, koliko svojim “zaokruživanjem” jedne tradicije, toliko i ukazivanjem na raspad jedne paradigme, ali one kojoj se pripisuje/upisuje “zajednička”, zapadna pripadnost. Na taj način se pitanje “ideološke nominacije” autorske intencije otvara prema kanonu: vrijednost se određuje u odnosu na zadanost “zapadne matrice” unutar koje se popunjavaju obrasci. Time se ova pri/povijest (sintetski prikaz) približava onoj sintetičkoj iz postojećih obrazaca “povijesti književnosti”, a napetost između analitičke rekonstrukcije i sintetičke redukcije (potencijalno) zadobiva potencijal shematskog premošćivanja ove jukstapozicije. Takvo mjesto u hrvatskoj pri/povijesti o romanu imaju Milanjina knjiga o kojoj je ovdje riječ, Žmegačeva *Povijesna poetika romana* i, na razini upisivanja dija-kronijske perspektive u sistemsko mišljenje, Flakerova knjiga *Stilske forma-cije*. Nemecov niz od triju knjiga o povijesti hrvatskog romana bliži je tradiciji sintetičke redukcije (naratološki), ali također crpi svoju metodologiju iz pozicije koja s navedena tri naslova dijeli predmnijevano polazište (pri-padnosti “zapadnom književnom krugu”) i jedinstveni zadani okvir o odnosu kanona i (njegovih) tipoloških realizacija (upisivanje modalnih obrazaca).

LITERATURA

- Barthes, Roland: *The Pleasure of the Text*, Hill and Wang, New York 1976.
- Biti, Vladimir: *Strano tijelo pri/povijesti*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2000.
- Bourdieu, Pierre Felix: *A Social Critique of the Judgement of Taste*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1984.
- Collingwood, R. G.: *The Idea of History*, Oxford University Press, London 1946/1994.
- Duff, David: *Modern Genre Theory*, Longman, London 2000.
- Flaker, Aleksandar: *Stilske formacije*, Liber, Zagreb 1986.
- Foucault, Michel: *Riječi i stvari*, Golden marketing, Zagreb 2002.
- Hesse, Carla: *The New Empiricism*, Cultural and Social History, br. 1, 2004, str. 201–207.
- Lacan, Jacques: *Écrits: a selection*, Routledge, London 2001.
- Liotard, Jean François: *The Postmodern Condition. The Report on Knowledge*, University of Minnesota Press, Minneapolis 1984.
- Milanja, Cvjetko: *Hrvatski roman 1945–1990. Nacrt moguće tipologije hrvatske romaneskne prakse*, Liber, Zagreb 1996.
- Munslow, Alun: *Deconstructing History*, Routledge, London 2006.
- Nemec, Krešimir: *Povijest hrvatskog romana od 1945. do 2000*, Školska knjiga, Zagreb 2003.
- Ott, Brian L.: *(Re)locating Pleasure in Media Studies: Toward an Erotics of Reading*. Communication and Critical/Cultural Studies, vol.1, br. 2, 2004, str. 194–212.
- White, Hayden: *The Content of Form. Narrative Discourse and Historical Representation*, The John Hopkins University Press, Baltimore – London 1987.
- Žižek, Slavoj: *Sublimni objekt ideologije*, Arkzin, Zagreb 2002.
- Žmegač, Viktor: *Povijesna poetika romana*, Matica hrvatska, Zagreb 2004.